

Щеглюк М.С.,

аспірант кафедри менеджменту банківської діяльності,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА НАГЛЯДУ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Анотація. Досліджено методологічні та практичні аспекти розвитку банківського регулювання і нагляду в Україні в умовах європейської інтеграції. Проаналізовано особливості застосування у вітчизняній банківській системі принципів Базельського комітету з банківського нагляду і регулювання. Сформульовано основні напрями та заходи щодо практичної інтеграції української банківської системи в Європейський Союз.

Ключові слова: банківське регулювання, банківський нагляд, принципи банківського нагляду, Базель 2, Базель 3.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку банківської системи України характеризується значним впливом євроінтеграційних процесів. Банківська система – системотворча ланка фінансово-кредитного ринку, основа макроекономічної стабільності та економічного зростання економіки країни. Введення європейських уніфікованих правил ведення банківського бізнесу, а також норм банківського регулювання і нагляду дозволить Україні досягти загальноєкономічної та фінансової стабільності в нових умовах. Значну допомогу в цьому Україна надає співробітництво з міжнародними організаціями та наглядовими органами країн ЄС у сфері банківського бізнесу. Тому впровадження у вітчизняну банківську систему стандартів, розроблених Базельським комітетом з банківського нагляду і регулювання, дозволить забезпечити стабільне функціонування банків, зменшити негативний вплив банківських ризиків на економічний розвиток, розширити кредитування реального сектора економіки як за допомогою вітчизняного капіталу, так і європейських інвестицій.

Дослідження особливостей сучасного етапу розвитку банківського регулювання і нагляду в Україні дозволить виявити їхні слабкі місця, сформулювати напрями та тенденції їх подальшого розвитку з метою забезпечення ефективного функціонування банківської системи країни в умовах євроінтеграційних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування та ефективного функціонування банківського регулювання та нагляду в Україні широко досліджується багатьма вітчизняними вченими, серед яких О. Васюренко [2], В. Ващенко [6], В. Грушко [3], О. Дзюблюк [1], І. Д'яконова [4], В. Коваленко, О. Любуць [3], В. Міщенко [5], О. Орлюк, К. Раєвський [3], Л. Конопатська [20], Г. Табачук [7], О. Хаб'юк [8], О. Чуб [9], Н. Швець [10], І. Школьник [11] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на численні дослідження вчених з даної проблеми, існує необхідність у подальшому вивченні питань розвитку функцій, принципів, інструментарію банківського регулювання і нагляду для забезпечення стабільності і надійності банківської системи України в контексті європейської інтеграції.

Мета статті полягає у дослідженні сутності та особливостей розвитку банківського регулювання та нагляду в Україні в умовах європейської інтеграції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досягнення стабільності банківської системи, створення здорового конкурентного середовища серед учасників банківського ринку, а також захист інтересів вкладників і кредиторів – основні цілі регулювання банківської діяльності в будь-якій країні.

Однак банківське регулювання та нагляд трактуються у вітчизняній науковій літературі неоднозначно. Існує безліч думок з приводу їхніх цілей, форм, засобів впливу, організаційних і функціональних принципів та ін. Тому для кращого визначення понять «банківське регулювання» та «банківський нагляд» слід розглянути й проаналізувати думки науковців, а також визначення цих понять у чинній нормативній базі.

Найбільш поширеним є визначення банківського регулювання як функціонування відповідної правової бази: законодавчих та нормативних положень, що регламентують діяльність банків у сферах, які сприяють надійному та ефективному функціонуванню банківської системи [5, с. 47–48].

Згідно із ст. 1 Закону України «Про Національний банк України» [12], банківське регулювання є однією з функцій НБУ, що полягає у створенні системи норм, які регулюють діяльність банків та визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду і відповідальність за порушення банківського законодавства.

В. Грушко, О. Любуць і К. Раєвський визначають банківське регулювання як систему заходів, за допомогою яких центральний банк забезпечує стабільне, безпечне функціонування банків та запобігає дестабілізуючим процесам у банківському секторі [2, с. 208–209].

О. Орлюк розглядає банківське регулювання як одну з форм державного управління, що становить систему заходів, за допомогою яких держава через центральний банк забезпечує стабільне та безпечне функціонування банків, а також попереджає дестабілізуючі процеси в банківському секторі [14, с. 151–152].

О. Хаб'юк вважає, що під банківським регулюванням слід розуміти формування та застосування державою заходів впливу на банківську сферу для досягнення державних цілей [8, с. 25].

Вітчизняне законодавство [13] (ст. 66. Закону України «Про банки та банківську діяльність») відрізняє дві форми регулювання банківської діяльності: адміністративне та індикативне (рис. 1). В основу адміністративного регулювання покладено використання засобів впливу переважно організаційно-владного характеру, які утворюють цілісну систему та забезпечують нормальне функціонування банківської системи України.

Індикативне регулювання передбачає за допомогою інструментів грошово-кредитної політики здійснювати регулювання грошового обігу та кредитування економіки (рис. 1).

Як видно з рис. 1, банківський нагляд є невід'ємною складовою частиною банківського регулювання.

Дуже важливо визначити сутність, цілі та принципи банківського нагляду. Згідно ст. 67 Закону України «Про банки та банківську діяльність», «метою банківського нагляду є стабільність банківської системи і захист інтересів вкладників і кредиторів банку щодо безпеки зберігання коштів клієнтів на банківських рахунках» [13].

В. Грушко, В. Міщенко та інші дослідники визначають банківський нагляд як «моніторинг процесів, що мають місце у банківській сфері на різних стадіях функціонування банків, а саме: створення нових банків та їх установ, діяльності банків, реорганізації та ліквідації банків». Регулятивно-наглядові органи мають повноваження застосовувати до банків певні коригувальні, а також заходи примусового впливу з метою регулювання їхньої діяльності. Ці заходи можуть розглядатися одночасно як елемент банківського нагляду і як елемент банківського регулювання [3, с. 11; 5, с. 48].

Л. Конопатська та К. Раєвський розглядають банківський нагляд, як регулятивну систему економічних і правових заходів, що здійснюють органи державної влади (або їх уповноважений представник – як правило, центральний банк) для забезпечення стабільності, безпеки та ефективності банківського сектору через обмеження ризиків банківської діяльності, а також створення резервів, достатніх для компенсації вкладникам можливих витрат [20, с. 11].

Г. Табачук та О. Бус вважають, що банківський нагляд повинен забезпечувати постійний нагляд за дотриманням вимог та умов, які є обов'язковими для отримання ліцензій, дозволів та економічних нормативів з метою мінімізації банківських ризиків, забезпечення стабільності грошової одиниці та національної банківської системи й захисту інтересів вкладників та кредиторів [7, с. 156].

Банківський нагляд має сприяти ефективній та конкурентоспроможній діяльності банківської системи, яка б реагувала

на потреби населення у наданні якісних фінансових послуг. Крім того, банківський нагляд має динамічно реагувати на всі зміни ринку, виявляти готовність періодично переглядати політику та практику нагляду з урахуванням нових змін та тенденцій ринку. Для цього необхідна достатньо гнучка законодавча система [5, с. 16].

Найбільш успішні аспекти міжнародної банківської практики лежать в основі формування і розвитку вітчизняної системи банківського нагляду. В умовах євроінтеграції особливого значення набувають уніфіковані положення законодавства країн Євросоюзу з питань банківської діяльності та принципи ефективного банківського нагляду, розроблені європейськими країнами в рамках Базельського комітету з банківського нагляду.

Слід зазначити, що ще у 2007 р. Україна однією з перших пройшла оцінку виконання Базельських Основних принципів ефективного банківського нагляду в рамках Програми оцінки фінансового сектору України. Згідно звіту фахівців спільної місії МВФ та Світового банку, НБУ зробив значні кроки на шляху ефективного впровадження стандартів Базельського комітету з банківського нагляду та найкращої міжнародної практики. В даний час Україною повністю або переважно виконуються 25 Базельських Основних принципів: передумови для ефективного банківського нагляду; ліцензування і структура; пруденційні норми і вимоги; методи поточного банківського нагляду; стандарти бухгалтерського обліку; заходи наглядового реагування; міжбанківська міжнародна діяльність [15].

Базельські принципи – не закон і не догма. Країни самі вирішують, які принципи і якою мірою вводити в національне законодавство, що регулює банківську сферу. Принципи розробляються як мінімальні вимоги до країн, органів державної влади та учасників банківської діяльності, спрямовані на зміцнення і стабільність світової банківської системи.

Рис. 1. Форми регулювання банківської діяльності

Джерело: розроблено автором за даними [2; 3; 5]

Банківський нагляд може бути ефективним тільки в тому випадку, якщо він здійснюється: у відповідному макроекономічному середовищі; у режимі розумної та стійкої макроекономічної політики; при добре розвиненій інфраструктурі; за ефективною ринковою дисципліною; за наявності процедур для ефективного розв'язання проблем, що виникають, і механізму, здатного забезпечити належний рівень системного захисту (або безпеки і надійності кредитних організацій) [16].

Складність внутрішньої побудови функціонального комплексу операцій, які входять до складу механізму банківського нагляду, визначає необхідність формування єдиного підходу щодо узгодження змісту і процедур виконання даних функцій, що має забезпечити дієвість наглядової діяльності у цілому. Створення такого підходу насамперед має ґрунтуватися на упорядкуванні системи принципів, дотримання яких в процесі розбудови механізму банківського нагляду буде сприяти вирі-

шенню зазначеного завдання [19].

Систематизація принципів банківського нагляду, запропонованих Базельським комітетом з банківського нагляду, проілюстрована на рис. 2.

Банківський нагляд постійно вдосконалюється і розвивається. Зокрема, подолання негативних наслідків світової фінансової кризи зумовило необхідність концептуальних змін у системі банківського нагляду:

- по-перше, головним джерелом фінансової нестабільності країни виступають ризики, тому необхідно створити систему моніторингу та управління ризиками, а також перейти на ризик-орієнтований підхід в банківському нагляді;
- по-друге, необхідно підвищити рівень публічності банків і розкриття інформації про їх діяльність;
- по-третє, надмірне державне регулювання і втручання в банківський бізнес не сприяє її ефективності і стабіль-

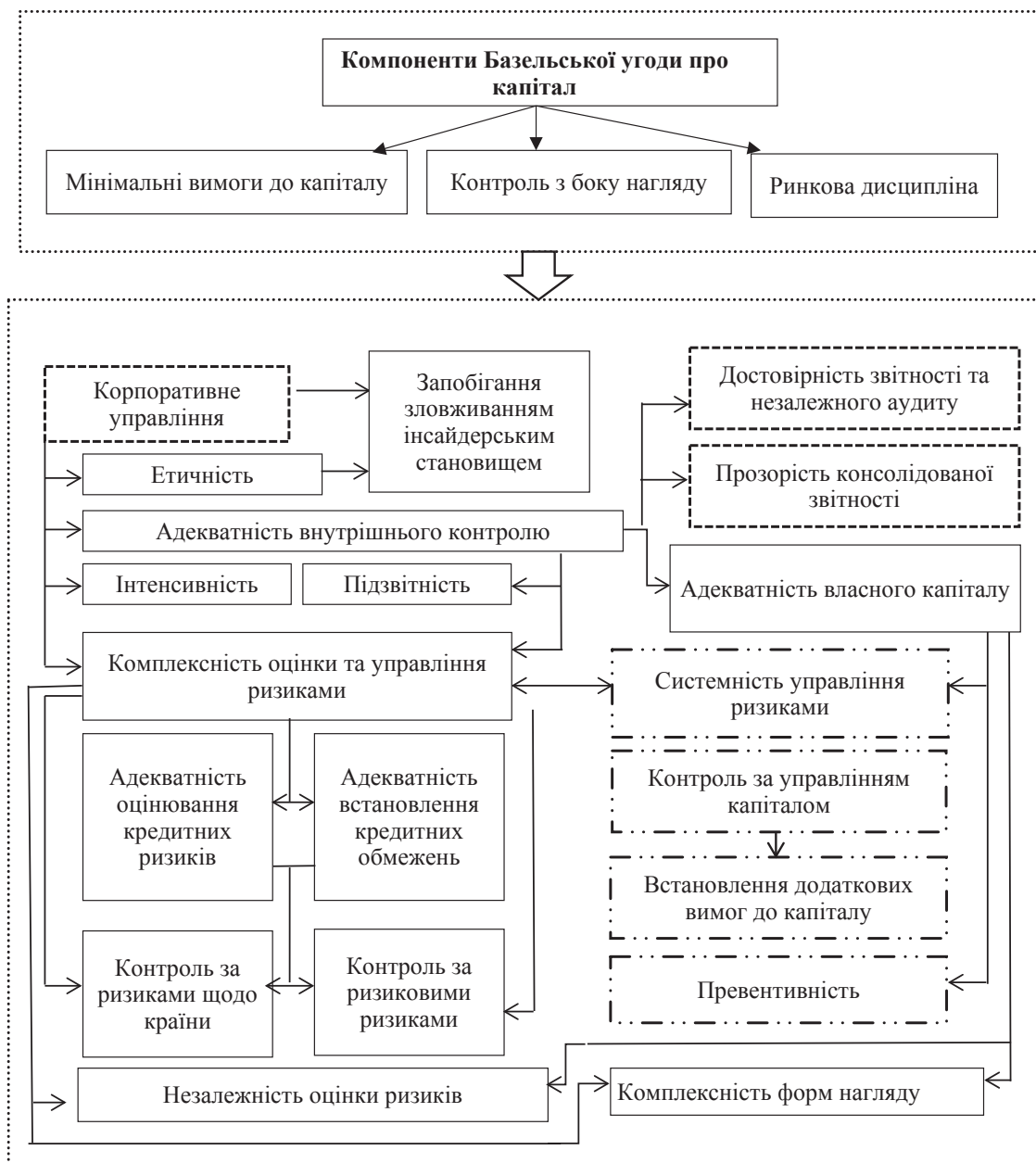

Рис. 2. Принципи банківського нагляду, запропоновані Базельським Комітетом з банківського нагляду

Джерело: узагальнено на основі [19–21]

Вплив принципів «Базель-3» на мікро-, мезо- та макрорівні

Рівні впливу	Аспекти банківської діяльності		
	Посилення вимог до якості капіталу	Запровадження коефіцієнта левєриджу	Реформування механізмів гарантування вкладів
окремого банку	дозволить протидіяти шоківим впливам, ефективніше управляти ринковим, кредитним та операційними ризиками; зниження прибутків, перегляд моделі ведення банківського бізнесу за рахунок відмови від участі у високоризикованих, але прибуткових операціях та повернення до простих схем бізнесу	покращення системи ризик-енеджменту; контроль рівня ліквідності та якості джерел залучення коштів, запобігання прискореному росту боргового навантаження, врахування ризиків позичальників у кредитній політиці банків, зміна прибутковості операцій стимулюватиме банки до розробки нових продуктів і послуг	стимулювання припливу депозитів, зниження ризиків раптового відпливу депозитів у разі розгортання панічних настроїв
банківської системи	прискорення процесів капіталізації, запобігання швидкому зростанню зовнішніх запозичень банків у фазі економічного піднесення, що передуює кризі, посилення тенденції консолідації та монополізації, послаблення конкуренції і полегшення державного контролю банківської системи	послаблення ризиків ліквідності, посилення конкуренції за надійні джерела фінансування; зміцнення банківської системи	посилення конкуренції на депозитному ринку, розширення і покращення якості ресурсної бази
макроекономічний	підвищення стійкості фінансової системи, збереження макроекономічної стабільності, згладжування економічних циклів за рахунок послаблення проциклічного впливу банківського кредитування, забезпечення сталих темпів розвитку економіки	зниження ризиків боргової кризи, упередження кризи ліквідності за одночасного звуження фінансових можливостей щодо розширеного кредитування економічного розвитку	підвищення довіри до банківської системи та стримування панічних настроїв серед вкладників, стимулювання процесу заощадження, покращення умов для ефективної роботи механізму трансформації заощадження в інвестиції

Джерело: розроблено автором за даними [22]

ності в сучасних ринкових умовах, тому необхідно посилити самоорганізацію і відповідальність банків в оцінці усіляких ризиків.

Як відповідь на світову фінансово-економічну кризу в Європі були сформульовані треті правила Базельського Комітету з банківського нагляду (Базель 3), суть яких полягає в акцентуванні уваги на трьох аспектах банківської діяльності:

1) Посиленні вимог до якості капіталу. Значні втрати економіки та банківського сектору в період світової фінансової кризи 2008–2009 рр., а також тривала рецесія змусили європейські держави задуматися про необхідність формування «антициклічного буферу» капіталу.

2) Запровадженні коефіцієнту левєриджу (відношення обсягу позичкових коштів до власних) на рівні 3% та нових коефіцієнтів ліквідності: коефіцієнту ліквідного покриття та коефіцієнту чистого стабільного фінансування.

3) Реформуванні механізмів гарантування вкладів населення. Рекомендований мінімум для банків країн ЄС встановлено на рівні 100 тис. євро (в Україні – 200 тис. грн.) [17].

Більш детально вплив цих напрямків банківської діяльності на мікро- та макрорівнях представлено в таблиці 1.

Стандарти «Базеля 3» європейські країни планують вводити поступово до 2019 р. Важливо, що банки мають сформувати статутні фонди за новими правилами до 2015 р., а буферний капітал – до 2019 р. [18, с. 91].

Впровадження правил «Базеля 3» на Україну вплине опосередковано [24, с. 95]. Нині банківський сектор в країні при-

ведений у відповідність до стандартів «Базеля 1» та частково «Базеля 2», поетапне впровадження якого повинно завершитися до 2020 р. Імплементация інших стандартів в Україні є винятком. Ці вимоги реалізують переважно банки з іноземним капіталом. Очевидно, що європейські банки будуть вимагати від українських дочірніх компаній відповідності стандартам «Базеля 3», однак цей перехід буде індивідуальним і поетапним.

Основними напрямками інтеграції банківської системи України до Європейського Союзу та заходами щодо їх практичної реалізації мають стати наступні:

1. Забезпечення стабільності та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної банківської системи на міжнародних ринках банківських послуг. Для цього необхідно привести банківське регулювання у відповідність до вимог стандартів Базельської Угоди про капітал; підвищити рівень капіталізації банківської системи; поширити досвід зарубіжної практики щодо комплексного управління ризиками банківських установ; посилити корпоративну відповідальність банківських установ (відповідальність за захист прав споживачів фінансових послуг та недопущення недобросовісної конкуренції).

2. Розробка механізму попередження та зниження ризиків, що можуть бути додатково привнесені до вітчизняної банківської системи у зв'язку з розширенням євроінтеграційних процесів, та інструментів його реалізації. В першу чергу це стосується удосконалення нормативно-правового забезпечення умов і порядку допуску іноземних банків, здійснення стрес-тестування банків, мінімізації ризиків їх діяльності. По-друге, для підви-

щення рівня захищеності коштів фізичних осіб необхідно впровадити диференційовані норми відрахувань банків у ФГВФО залежно від ступеня банківського ризику, який залежить від величини депозитних ставок, частки коштів населення в пасивах банку, а також співвідношення валютних і гривневих депозитів. Дуже важливо підвищити вимоги до якості капіталу і активів у найбільших банках, які мають критичне значення для стабільності вітчизняної банківської системи та покращити рівень корпоративного управління у них. Всі ці заходи посилять переваги та унеможливають прояви кризових явищ при інтеграції банківського сектору до європейського співтовариства.

3. Удосконалення функціонування вітчизняної банківської системи. Необхідно продовжити структурну реорганізацію НБУ в частині нагляду за діяльністю банків і підтримання фінансової стабільності. Важливо сформулювати макропроденційний механізм аналізу, моніторингу і контролю стану банківської системи, розробити систему ранньої діагностики можливого негативного впливу діяльності окремих банківських установ, забезпечити рівні умови доступу до рефінансування НБУ для усіх банків. Удосконалення потребує механізм регулювання міжбанківського валютного ринку та кредитної підтримки банками розвитку реального сектора економіки. В умовах фінансової нестабільності дуже важливим стає питання підвищення прозорості функціонування банків для відновлення довіри між банками та їх клієнтами.

4. Продовження діалогу з регуляторами банківської діяльності з країн ЄС вимагає укладення протоколів про взаємодію з органами банківського регулювання і нагляду країн ЄС, які є країнами походження для банків, що мають дочірні структури та представництва в Україні та підвищення рівня координації заходів макропроденційного нагляду України з відповідними заходами зарубіжних країн [22].

Висновки. Для стабільного розвитку економіки країни функціонування банківської системи, згідно європейських стандартів, має бути передбачуваним, безперебійним і досить прозорим. Усі ці завдання досягаються за допомогою системи банківського регулювання та нагляду, яка ґрунтується на стандартах і принципах, які розробляються Базельським комітетом з банківського нагляду. Україна поступово впроваджує європейські принципи банківського нагляду (Базель 1, Базель 2, Базель 3), змінює акценти банківського нагляду з надмірного державного регулювання та втручання у банківській бізнес на посилення самоорганізації банків та відповідальності їх в оцінюванні ризиків, що є обов'язковою умовою її успішної європейської інтеграції.

Напрямами подальших розвідок є вивчення механізму макропроденційного аналізу, нагляду і контролю стану банківської системи України, а також принципів оцінки, стандартів і моніторингу ризику її ліквідності в сучасних умовах.

Література:

1. Банківська система України: становлення і розвиток в умовах глобалізації економічних процесів : [монографія] / О.В. Дзюблук, Б.П. Адамик, Г.Р. Баянт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3859/1/21.pdf>
2. Васюренко О.О., Сидоренко О.М. Банківський нагляд: [підручник] / О.О. Васюренко, О.М. Сидоренко. – К. : Знання, 2011. – 502 с.
3. Грушко В.І. Банківський нагляд : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / В.І. Грушко, С.М. Лаптев, О.С. Любунь, К.С. Раєвський. – К. : Центр навч. л-ри, 2004. – 264 с.
4. Д'яконова І.І. Особливості сучасного стану державного регулю-

- вання банківської діяльності / І.І. Д'яконова, Є.Ю. Мордань // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. – Вип. 31. – С. 45–54.
5. Банківський нагляд : [навч. посіб.] / В.І. Міщенко, А.П. Яценюк, В.В. Коваленко, О.Г. Коренева. – Київ : Знання, 2004. – 406 с.
6. Проблеми реформування банківської системи України в контексті європейської інтеграції: Інформаційно-аналітичні матеріали / В.І. Міщенко, А.В. Шаповалов, В.В. Крилова, В.В. Ваченко, Н.В. Гришук [та ін.] ; Національний банк України. Центр наукових досліджень. – 2007. – Вип. 8. – 266 с.
7. Табачук Г.П. Основні цілі, завдання та принципи організації банківського регулювання й нагляду / Г.П. Табачук, О.Б. Бус // Вісн. Ун-ту банк. справи Нац. банку України. – 2011. – № 2(11). – С. 151–157.
8. Хаб'юк О. Банківське регулювання та нагляд через призму рекомендацій Базельського комітету : [монографія] / О. Хаб'юк. – Івано-Франківськ : ОШПО ; Снятин : ПрутПринт, 2008. – 260 с.
9. Чуб О.О. Концептуальні засади банківського нагляду в умовах глобалізації / О.О. Чуб // Фінанси України. – 2009. – № 7. – С. 49.
10. Швець Н.Р. Формування нових правил та принципів банківського нагляду в Україні : [монографія] / Н.Р. Швець. – Чернівці : Чернівець. нац. ун-т, 2009. – 360 с.
11. Школьник І.О. Фінансовий ринок України в контексті розвитку світової фінансової системи : [монографія] / І.О. Школьник. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – 98 с.
12. Закон України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 р. № 679 – XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 29. – Ст. 238.
13. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 р. № 2121 – XIV // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. – 2001. – № 1. – С. 3–47.
14. Орлюк О.П. Банківське право : [навч. посіб.] / О.П. Орлюк. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 376 с.
15. Макухіна Я.О. Сучасний стан і принципи банківського нагляду в Україні / Я.О. Макухіна. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=63731>.
16. Консультації щодо підвищення ефективності регулювання та нагляду за фінансовим сектором в Україні / НБУ. Зелена книга. – 2010. – Травень. – 28 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.
17. Міщенко В. Базель III: нові підходи до регулювання банківського сектору / В. Міщенко, А. Незнамова // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 1. – С. 4–9.
18. Златіна Н. Діяльність міжнародних організацій у сфері банківського нагляду та їх вплив на правове регулювання банківського нагляду в Україні та інших країнах Європи / Н. Златіна // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2011. – № 86. – С. 90–93.
19. Сидоренко О.М. Функції, принципи, цілі та інструментарій банківського нагляду / О.М. Сидоренко // Збірник наукових праць «Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики». – 2012. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://fkd.khivs.edu.ua/pdf/2012_2/13.pdf.
20. Конопатська Л., Раєвський К. Банківський нагляд : [навч. посіб.] / Л. Конопатська, К. Раєвський. – К. : КНЕУ, 2008. – 336 с.
21. Core Principles for Effective Banking Supervision. Consultative Document. (October 2006). / Basel Committee on Banking Supervision. – Bank for International Settlements, – 2006. – P. 7.
22. Core Principles for Effective Banking Supervision. Consultative Document. (March 2012). / Basel Committee on Banking Supervision. – Bank for International Settlements, – 2011. – 78 p.
23. Щодо інтеграції банківської системи України до банківської системи Європейського Союзу. Аналітична записка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/777/>.
24. Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 25–26 вересня 2015 р.) : у 2-х ч. Ч. 2. – Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2015. – 124 с.

Щеглюк М.С. Развитие банковского регулирования и надзора в условиях европейской интеграции

Аннотация. Исследованы методологические и практические аспекты развития банковского регулирования и надзора в Украине в условиях европейской интеграции. Проанализированы особенности применения в отечественной банковской системе принципов Базельского комитета по банковскому надзору и регулированию. Сформулированы основные направления и меры по практической интеграции украинской банковской системы в Европейский Союз.

Ключевые слова: банковское регулирование, банковский надзор, принципы банковского надзора, Базель 2, Базель3.

Shchegliuk M.S. The development of banking regulation and supervision in the context of european integration

Summary. Investigates methodological and practical aspects of banking regulation and supervision in Ukraine in terms of European integration. The peculiarities of the transition of the domestic banking system on the principles of the Basel Committee on Banking Supervision. The basic directions and measures for the practical integration of the Ukrainian banking system in the European Union.

Keywords: bank regulation, bank supervision, principles of banking supervision, Basel 2, Basel 3.